

Вікторія Гальченко
Viktoriia Halchenko

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЖИТТЄТВОРЧОСТІ Й ЛІДЕРСТВА У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

INTERCONNECTION OF LIFE-CREATION AND LEADERSHIP IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION

У статті розкрито сутність поняття “життєтворчість особистості”; виокремлені складові процесу життєтворчості; охарактеризовані механізми становлення і розвитку творчого потенціалу людини. Особливу увагу зосереджено на взаємозв'язку життєтворчості та лідерства в процесі підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Ключові слова: майбутній педагог, дошкільна освіта, самоцінність, життєтворчість особистості, лідерство, творчий потенціал, професійний розвиток.

Сучасний педагогічний процес у закладах дошкільної освіти має ґрунтуватися на психології розвитку дитини дошкільного віку, на ідеї цінності та сенсу її буття. Саме тому основними засадами оновленого базового компоненту дошкільної освіти є:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості;
- збереження дитячої субкультури;
- створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей;
- пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя;
- повага до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника;
- компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини;
- надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними;
- формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду [1, с. 2].

На нашу думку, виховання самоцінної дитини-дошкільника цілком залежить від педагога. І не просто від педагога, а педагога-лідера, творчої самодостатньої особистості. Загалом самоцінність виступає важливим критерієм когнітивного компоненту довіри до себе, який проявляється у наявності інтересу до власного внутрішнього світу, усвідомленні цінності власної особистості як для себе, так і для інших (Н. Єрмакова) [4].

Відтак, пріоритетним важелем життєздійснення сучасного педагога є творчість. Від творчо-синтезуючої діяльності особистості залежить формування оновленої реальності, домінування принципів гуманізму, плюралізму думок, високої моральності та свободи. Це аргументує потребу в активізації творчого потенціалу кожної особистості й людства загалом. Життєвий досвід показує, що люди, які вибирають творчі підходи до вирішення проблем, здатні зберігати своє лідерство у багатьох сферах життєдіяльності.

Інтерес до лідерства як феномену бере свій початок з глибокої давнини. Такі античні історики, як Геродот і Плутарх, надавали великого значення вивченню цього феномена, вбачаючи в лідерах творців історії. Проблема лідерства також досліджували М. Вебер, Т. Карлейль, В. Ленін, Н. Макіавеллі, К. Маркс, Ф. Ніцше та ін.

Одним із засновників політико-психологічного підходу до вивчення лідерства вважають американського вченого Г. Лассуелла. Відома також психологічна концепція лідерства Х. Арендта, Г. Маркузе, Е. Фромма – представників так званої франкфуртської школи.

Серед російських досліджень, присвячених проблемі лідерства, слід виділити роботи О. Леонтєва, що розробив діяльнісний підхід до лідерства, а також С. Аліфанова, Г. Ашіна, Р. Кричевського, Б. Паригіна, А. Петровського, А. Пригожина, М. Ярошевського та ін.

В Україні проблемі лідерів та еліт присвячені праці В. Бебика, І. Бекешкіної, Д. Видріна, М. Головатого, В. Литвина, А. Майбороди, М. Пірен, В. Соболева, Д. Табачника, Ю. Шаповала та інших.

У сучасній українській науковій літературі існує низка класифікацій лідера за різними критеріями. Зокрема, за психологічними особливостям поведінки лідерів, розрізняють:

- експертів – людей раціонального складу розуму, послідовного логічного мислення, які воліють факти і цінують точність;
- організаторів – діяльних особистостей, що володіють ініціативою, контролюючих свої емоційні прояви, схильних до маневрів, створення міцних позицій;
- комунікаторів – емоційних і спонтанних особистостей, які йдуть до успіхів, керуючись інстинктами, інтуїцією, використовуючи наявну ситуацію;
- стратегів – неабияких у своїй поведінці, оригінальних людей, які роблять життя навколо себе насиченим і неспокійним, вони рідко вибирають прямий шлях до мети, відкидають задані схеми [3].

Звичайно, проблемі лідерства у молодіжному, зокрема, студентському середовищі присвячено чимало наукових розвідок. У своїх дослідженнях М. Мартинова розглядає лідерство як соціальну активність студентської молоді у позанавчальний час або, точніше сказати, як “активну життєву позицію”. “Активна життєва позиція” є гарантом свіжих ідей, неординарних підходів, сміливих рішень, що завжди забезпечувало розвиток економіки. Крім того, ці якості є підставою для прищеплення управлінських умінь” [6].

Беручи до уваги вищесказане, вважаємо, що вихованню лідерських якостей майбутніх педагогів дошкільної освіти надано не достатньо уваги в сучасній науковій літературі, тим більше у їх взаємозв’язку із життєтворчими можливостями особистості.

Тому мета нашого дослідження полягає у розкритті взаємозв’язку життєтворчості та лідерства у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Дослідженню професійної підготовки вчителів присвячені праці таких учених, як І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Пехота, В. Сластьонін, Л. Спірін та інших. На думку цих авторів, завдання закладів вищої освіти, які готують учителів, полягає у підвищенні рівня професійної та загально методичної підготовки випускників шляхом забезпечення ефективної взаємодії у системі “викладач-студент”, діалогічного типу спілкування між ними. Для реалізації такого завдання педагог має бути готовим до виконання функцій консультанта, фасилітатора, комунікатора, партнера під час спільного вирішення навчально-виховних завдань. Саме тому схильність до лідерства та творчі здібності викладача закладу вищої освіти є визначальними у розвитку лідерських якостей студентів, активізації їхнього внутрішнього потенціалу життєздійснення.

Торкаючись питання творчих здібностей особистості, В. Моляко звертає увагу на здатності людини до оригінальності в рішеннях, пошуку нового, самостійності в досягненні результату, який до цього моменту був невідомий. Але, щоб стати дійсно творчою особистістю, необхідно поєднувати цю якість з іншими: наполегливістю, самокритичністю, гнучкістю мислення, вірою в себе, сміливістю, енергійністю та іншими. Отже, гармонійне поєднання загальних і спеціальних здібностей призводить до народження лідера.

Концепція “життетворчості”, яка була розроблена українськими філософами (П. Соболев, Л. Сохань, В. Шинкаруком) передбачає постійну роботу суб’єкта над розвитком власної особистості через творчу діяльність, у результаті чого людина відчуває себе частиною великого світу, за який вона несе відповідальність [7].

Дослідники визначають життетворчість як мистецтво жити. Тобто теорія життетворчості передбачає розробку наукових методик з навчання вмінню жити: самостійно і творчо здійснювати вибір стратегії свого життя, розробляти свої життєві плани, конструктивно впливати на перспективу життя, підбирати і впроваджувати в дію засоби необхідні для реалізації індивідуального життєвого проекту [5, с. 157].

Зокрема, учений І. Єрмаков до процесу життетворчості включає такі складові [7]:

- осмислення людиною власного призначення;
- розробку життєвої концепції і життєвого кредо;
- свідомий вибір життєвих цілей, оформлення їх у життєву програму,
- життєвий план;
- наявність необхідних умов для самореалізації;
- рівень соціальної та психологічної зрілості;
- відповідальне ставлення до власного життя і до самого себе.

Також учені відзначають, що творчість є родовою властивістю як людства, так і окремої людини, проте в різні історичні епохи вона реалізується по-різному. Саме на особистісному рівні формують і реалізують справжні людські можливості, з яких і складаються потенціал суспільства. Завдяки реалізації свого творчого потенціалу людина-лідер здатна перетворювати світ.

Творчий потенціал автори визначають як інтегруючу якість особистості, що характеризує ступінь її можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері своєї діяльності, яка має суспільне значення. На хід формування та реалізації творчого потенціалу особистості впливають такі чинники: природні передумови (задатки, загальна обдарованість), досвід (знання, вміння та навички), особливості характеру (вольові якості, самостійність, ініціативність тощо), мотивація (цілепокладання, саморегуляція тощо). У результаті взаємодії окреслених особистісних підструктур виростають творчі здібності особистості, які характерні лідеру.

Сутність “механізму розвитку” творчого потенціалу лідера полягає в тому, що основна потреба розвитку виникає на вищих рівнях, а засоби її задоволення – на нижчих. Однією з характерних форм прояву цього механізму є творчість людини. Одночасно творчий потенціал особистості має бути проаналізований у сукупності із зовнішніми умовами як суспільно необхідними, а саме, з урахуванням вимог суспільства до життєдіяльності людини, які визначають соціальні умови для розвитку творчості, а також вимог, що пред’являють до суб’єкта творчості. Таким чином, творчий потенціал лідера визначають як об’єктивні можливості, так і внутрішні особистісні чинники, де провідна роль належить здібностям та особистісному відношенню до творчості (І. Єрмаков, Л. Сохань).

Незважаючи на те, що життетворчість є особливим видом творчого процесу, О. Пурло вказує на її специфічні характеристики, оскільки результатом життетворчості є онтологічно розташований у людині ідеальний (духовний, ціннісний, смисловий) продукт, що виражається в життєвій позиції особистості, яка трансцендується за межі власного “Я”. При цьому психолог зазначає, що творіння свого життя – це не просто акт вибору між життєвими альтернативами, а прийняття позиції, що сприяє здійсненню унікального життєвого вибору становлення особистості [8].

Ще одним важливим механізмом становлення і розвитку творчого потенціалу особистості лідера виступає його самореалізація. Самореалізація є перманентним станом високорозвиненої особистості. Віддаючи себе, свої здібності і сили діяльності, людина-лідер одночасно набуває їх у новій якості. У цьому виявляється діалектичний характер її розвитку.

На основі досліджень українських учених М. Коновальчук виокремила важливі положення, на яких ґрунтується сутність поняття “життєтворчість особистості”, які ми вважаємо найзначимими в контексті розвитку лідерських якостей майбутнього педагога дошкільної освіти, а саме: “Життєтворчість пов’язана з активністю особистості – здатністю змінювати навколишнє середовище відповідно до своїх потреб, а також змінювати самого себе згідно певної системи власних цінностей, своїх можливостей, життєвих диспозицій. Життєтворчість – це особливе вміння і висока майстерність у творчій побудові життя, засновані на знанні його законів, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів, технології програмування та здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту” [5].

Вагоме значення у формуванні культури життєтворчості особистості має освіта. Особлива цінність освіти полягає в її творчо комунікативній природі. Як зазначає Н. Богданова, “освіта як соціокультурний центр створення світоглядно-ціннісних смислів життєдіяльності людини являє собою комунікативно-творче середовище формування фундаментальних характеристик особистості, на основі яких відбувається і відбуватиметься протягом наступного життя реалізація та самовтілення всіх форм її життєтворчої активності” [2].

У свою чергу, психолог В. Ямницький висунув ідею інтегративного підходу до професійного розвитку особистості. Вчений стверджує, що “його особливістю є уявлення про симультанний характер розгортання особистісних, професійних та процесуальних аспектів онтогенетичного розвитку особистості та отримання статусу суб’єкта власної життєтворчої активності. При цьому професійний аспект є проекцією завдань розвитку, які формуються на основі психофізіологічних змін і особистісних новоутворень, на соціальну ситуацію розвитку, сенс якої полягає в отриманні статусу суб’єкта професійної діяльності” [9].

У наш час, коли змінюється система цінностей, стиль мислення суспільства, перед педагогом дошкільної освіти постає нагальне завдання бути готовим до самостійного прийняття нетрадиційних рішень у розвитку творчого потенціалу особистості дошкільника. Тісний взаємозв’язок усіх учасників освітнього процесу, їхня творча співпраця, забезпечення оптимальних умов взаємодії та створення життєтворчого середовища у закладі вищої освіти сприяють повному розкриттю особистості, її самоствердженню, розвитку лідерських якостей студента. Маємо підставу стверджувати, що життєтворчість повною мірою має бути притаманна педагогу дошкільної освіти як лідеру дитячого колективу, який синтезує в собі всі перераховані вище характеристики.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в розробці ефективних методик активізації творчих можливостей студентів спеціальності Дошкільна освіта, необхідних для роботи з сучасними дошкільниками, спрямовані на створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини дошкільного віку на засадах компетентнісного підходу, закріпленого в оновленому базовому компонентні дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Богданова Н. Основні фактори формування культури життєтворчої особистості / Н. Богданова // Український науковий журнал. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – №2. – 2011. – С. 266.
3. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч. посіб / М.Ф.Головатий. – Київ : МАУП, 2001.

4. Єрмакова Н.О. Самоцінність як структурний компонент довіри до себе у студентів [Електронний ресурс] / Н.О. Єрмакова. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/722/94/>.
5. Коновальчук М.В. Ралізація ідей педагогіки життєтворчості в контексті ноосферної освіти в Україні [Електронний ресурс] / М.В. Коновальчук. – Режим доступу : <http://do.gendocs.ru/docs/index-170423.html>
6. Мартынова М.Д. Развитие лидерства и социальной активности молодежи в системе высшего образования как основание для формирования управленческих качеств будущих специалистов / М.Д. Мартынова // Университетское управление. – №5-6(28). – 2003. – С. 129-133.
7. Психологія і педагогіка життєтворчості : навч.-метод. посібник / [ред. Рада : В.М. Доній (голова), Г.М. Нсен (заст. голови), Л. В.Сохань, І.Г. Ємаков (наук. ред.) та ін.]. – Київ, 1996. – 792 с.
8. Пурло О.Ю. Екзистенційна криза як чинник формування творчої життєвої позиції особистості : автореф. дис. ... канд. психологічних наук : 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / О.Ю. Пурло. – Київ, 2010. – 21 с.
9. Ямницький В. Професійний розвиток особистості в контексті психології життєтворчості / В. Ямницький // Український науковий журнал. Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – №1. – 2010. – С. 94.

The article proves that recognition of the value of preschool childhood is an important task of modern preschool education. The leading role in this process belongs to the teacher of preschool education. It is emphasized that current preschool educator should have a set of special qualities of a creative self-sufficient personality, capable of changing the world for better. Such qualities are inherent in a creative individual who can lead others after himself, to harmonize his own life and the lives of preschool children age.

The article reveals the essence of the concept of “life-creation of personality”, identifies the components of the process of life creation, characterizes the mechanisms of formation and development of a person’s creative potential. The process of life creation includes the following components, such as: understanding by a person of his/her own purpose; development of life conception and life credo; conscious choice of life goals, including of them to in a life program; life plan; availability of necessary conditions for self-realization; the level of social and psychological maturity; responsible attitude towards one life and oneself.

Particular attention is paid to the interrelation of life-creation and leadership in the process of preparing future educators. It is revealed that only a responsible attitude towards one’s life and pupils’ lives is the basis of leadership qualities of a preschooler. Lifelong learning involves a student’s continuous work on the development of his own personality through creative activity, as a result of which a person feels part of the great world for which he is responsible.

Creative potential of the leader is determined both by objective opportunities and by internal personal factors, where the leading role belongs to the abilities and personal relation to creativity.

It is proved that life-creation is a special skill in the creative construction of life, based on the knowledge of its laws, developed self-knowledge and the possession of a system of means, methods, programming technology and the implementation of life as an individual-personal life project.

Key words: *future teacher, pre-school education, self-value, personality’s life-creation, leadership, creative potential, professional development.*